

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu: Bir Ömür Pedagoji

Filiz Meşeci Giorgetti*

Yaşadığı dönem ve fikirlerinin olgunlaşması itibarı ile İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu Türk eğitiminin gelişimine ışık tutan bir eğitim bilimcidir. Bu anlamda konusu Türk eğitim tarihi olan her çalışmanın da tartışmasız temel konularından biridir. Bu çalışmanın amacı, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Türk eğitim tarihindeki önemini vurgulamak ve eğitim ile ilgili fikirlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla öncelikle çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Baltacıoğlu'nun öğrenim ve çalışma hayatı ile ilgili bilgi verilecektir. Daha sonra eğitim ile ilgili görüşlerini ortaya koymak için temel eğitim eserleri olan *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, *İçtimaî Mektep* ve *Pedagojide İhtilâl* adlı kitapları üzerinde durulacaktır.

I- Öğrenim Hayatı

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, 28.02.1886 tarihinde İstanbul Cihangir'de doğmuştur. Babası Baltacıoğlu İbrahim Ethem (1850-1913), annesi Seyit kızı, Düzelci Hamdûne Hanım'dır. Mutlu bir çocukluk geçiren Baltacıoğlu özgür bir kişiliğe sahip olmasının nedenlerini büyük ölçüde ailesine dayandırır.¹ Baltacıoğlu kendi kişiliğinin oluşumunda anne ve babasının farklı yönlerde ancak derin etkileri olduğunu belirtir. Özgür bir kişilik geliştirmesinin yanında, annesi güzellik için işi sevdirenken, babası fayda için işi sevdirmiştir. Baltacıoğlu bütün hayatı boyunca bu iki ayrı kuvvet arasındaki uyumu aramıştır.²

Dörtbuçuk yaşında Cihangir'de Sirkeci Mescit içindeki mahalle mektebinde öğrenim hayatına başlamış, sonra buradan ayrılıp Kabataş'ta Tanzimat hareketinin bütün yeniliklerini içeren yenilikçi, zamanının en özgür ve özel ilkokulu olan Şemsülmekâtip'e yazılmıştır. Daha sonra sırasıyla Firuzağa'daki Meşrikifüyuzat ve Tophane'nin üstündeki Kışlaarkası ilkokullarına devam etmiştir. İlkokul eğitiminin ilk üç yılını bu ibtidaîlerde geçiren Baltacıoğlu daha sonra Salıpazarı'ndaki Feyziye Rüşdiyesi'ne ya-

* Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü.

1 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, 1938, sy. 142, s. 18.

2 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Hayatım*, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1998, s. 11.

3 Baltacıoğlu, "Hayatım", s. 17.

zılmıştır.³ Bu dönemde Hattat Kadri Efendi'den aldığı hat dersleri sayesinde yazı konusunda engin bilgi sahibi olmuştur. Ancak bu kazanımı dışında gittiği mekteplerin kendisine hiç bir şey öğretmediğinden yakınır. Devam ettiği ibtidai ve rüşdiye okullarındaki verimsiz eğitim süreci ve eğitimciler, uygun olmayan fizikî şartlar eğitim alanındaki ihtilâlcî kişiliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Hatta daha sonra üzerinde duracağımız ilk pedagojik eseri olan *Talim ve Terbiyede İnkılâp*'taki bütün isyanlarının kaynağı olarak Feyziye okulundaki eğitim hayatını göstermektedir.⁴

1899'da rüşdiyeyi bitiren Baltacıoğlu Vefa İdadisine yazılmış, 1903'te bu okuldan mezun olmuştur. Dönemin idadî okullarının olgunlaştırıcı bir hayatı olmamasından, daha çok Abdülhamit'e "efendi" yetiştirmeyi amaçlamalarından, tek tipliğe odaklanmalarından yakınır. Eleştirdiği bir diğer nokta da idadideki ezber kültürüdür. Bunu "... öğretmenlerimiz bizden yalnız birşey istiyorlardı; söylediklerini ezberlemek! ... Ezberlemek, okul hayatında bütün başarıların, ödüllerin, takdirlerin, derecelerin, terfilerin anahtarı gibiydi!"⁵ şeklinde ifade eder. Bununla beraber Cebirci İbrahim Efendi, İslâm tarihi hocası Ağâh Ömer Bey gibi dönemin nitelikli, açık fikirli öğretmenlerinden aldığı derslerin önemini de küçümsemez.⁶ Baltacıoğlu fikir hayatını etkileyen, kendisi için bir ilham kaynağı olan J. J. Rousseau'nun *Emile* adlı eseri ile de ilk kez idadî yıllarında tanışmıştır. *Emile*'i okuduktan sonra Rousseau ile arasındaki fikir ortaklıklarını farketmiştir. *Emile*'i ve bu eserdeki tabii insanı anlamak, bir bakıma kendisini anlamak ve tanımaktır. Baltacıoğlu üzerinde bu kadar derin etki yapan başka hiç bir eser veya düşünür olmamıştır. Ancak daha sonra Durkheim ve H. Bergson da bu derecede olmakla beraber Baltacıoğlu'nun düşüncelerini etkilemişlerdir.⁷

Tabiatı seven ve bu konuda araştırmalar yapmayı isteyen Baltacıoğlu 1904 yılında Darülfünun-i Osmanî'nin Ulum-i Tabiiye şubesine kaydolar. 1908'de buradan mezun olur. Darülfünun hayatını "bir hürriyet ve kişilik hayatı" olarak tanımlayan Baltacıoğlu Darülfünun'un her yerinde ilim havası solunduğunu ve herkesin ilim aşkıyla yandığını belirtir. "Mahalle mektebi bize usulüğü öğretmek için çalışmıştı. İdadî bizden efendi idealini temsil etmemizi istemişti. Darülfünun, bilimi her sosyal değerden üstün tutmamızı istiyordu"⁸ ifadeleriyle Darülfünun eğitimini ve kendisine kattıklarını, aldığı diğer eğitimlerden ayrı bir yere koyar.

II- Çalışma Hayatı

Baltacıoğlu bir memur çocuğu olduğundan, aldığı terbiye, eğitim ve gelenekler onu memuriyete doğru götürmüştür. Darülfünun'da öğrenim gördüğü yıllarda Babiali Divan-ı Hümayun Kalemî'nde, Maarif Nezareti Mektubî Kalemî'nde ve Meclis-i

4 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 24-34.

5 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, Rıdvan Canım ve Remzi Y. Kınca (haz.), İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1995, s. 16.

6 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 26-61.

7 Necmettin Tozlu, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1989, s. 5.

8 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 67.

Harbiye Kalemî'nde kâtip ve hattat olarak çalışmıştır. 1909 yılında memuriyetten istifa etmiştir.⁹

A- *Darümuallimîn-i İbtidaiye Yılları ve Avrupa Gezisi*

Renksiz bir memuriyet hayatından sonra Baltacıoğlu Firuzağa'da Sirkeci Mescit özel vakıf okulunda ücretsiz yazı dersleri vermeye başlamıştır. Burası Baltacıoğlu'nun elifbaya başladığı ilkokuludur. Resmî olarak ise 9 Şubat 1909'da İstanbul Çarşamba'da açılan Darümuallimîn-i İbtidaiye'de (Erkek İlköğretmen Okulu) hat hocası olarak işe başlamış, daha sonra öğretim metodu dersini de vermiştir. Bu dönemde kurumun idarecisi Sâtu Bey'dir (1880-1969).¹⁰ Yazı ve öğretim metodu derslerinin yanında eliş ve resim derslerini de vermiş, bu konularda çok sayıda bilimsel yayın üretmiştir. Ayrıca Sâtu Bey'in isteği üzerine dönemin Mekâtib-i İbtidaiye muallimlerine yazı tarihi üzerine bir konferans vermiş, bu konferans notları "İslâm yazılarının tarihçesi" adı altında *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*'nda yayınlanmıştır.¹¹ Yine aynı mecmuada "Çizgi dersleri" başlıklı resim öğretim yöntemine ilişkin makaleleri yayınlamıştır.¹² Elish konusunda ise Türk dekor anlayışını ön plana çıkararak öğrencileriyle deneysel çalışmalar yapmış, *Bilgi Mecmuası*'nda eliş eğitimi pedagojik açıdan ele alan makaleler yazmıştır.¹³ Bu makalelerin yanında Baltacıoğlu Darümuallimîn-i İbtidaiye'de görev yaptığı süre içerisinde hendese öğretimi, riyaziyat-ı bedeniye, hikmet öğretimi, coğrafya öğretimi, eğitim sorunları ve millî eğitim konularına odaklanmış çok sayıda makale ve kitap yazmıştır.¹⁴

Baltacıoğlu'nun yazı, resim ve elişlerine karşı olan ilgisi ve üretkenliği dikkatten kaçmamıştır. Sâtu Bey'in dönemin Maarif Nazırı Emrullah Efendi (1858-1914) ile görüşmesi sonucunda Maarif Nezareti tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. Fransa merkez olmak üzere Avrupa'da pedagoji ve elişleri öğretimi üzerine incelemeler yapmak üzere görevlendirilmiştir.¹⁵

Fransa ve İngiltere'deki gezilerinin odağını okullar, tiyatrolar ve müzeler oluşturmuştur. Fransa ile İngiltere arasındaki kültür ve medeniyet farklarını gözlemlemiştir. Bu ülkelerde gittiği tiyatrolar sayesinde bir tiyatro bilinci kazandığını, müzeleri de kendisinde tarafsız ve önyargısız bir tarih bilinci oluşturabilmek için dolaştığını ifade

9 A.g.e., s. 76, 85.

10 A.g.e., s. 86.

11 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "İslâm yazılarının tarihçesi: Talik Nev'i," *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası*, (1328/1912), c. III, sy. 20, s. 65-73.

12 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Çizgi dersleri", *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası*, (1327/1911), c. I, sy. VII, s. 30-44; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Çizgi dersleri", *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası*, (1327/1911), c. I, sy. VIII, s. 70-83.

13 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Elişlerinin Terbiye Nokta-i Nazarından Tetkiki," *Bilgi Mecmuası*, (1329/1913), c. I, sy. IV, s. 339-363; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Elişlerinin Terbiye Nokta-i Nazarından Tetkiki", *Bilgi Mecmuası*, (1329/1913), c. I, sy. III, s. 197-224.

14 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun yayınlarının tam listesi için bkz. Necmettin Tozlu, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1989, s. 211-275.

15 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 96.

etmiştir.¹⁶ Okulları ise bu ülkelerin eğitim yöntemlerini ve felsefesini anlamak için gözlemlemiş ve gözlemlerini kendi tecrübeleriyle birleştirerek kendine özgü bir eğitim anlayışı oluşturmuştur. Öncelikle Fransa'da altı ay boyunca *Ecole Normale de la Seine*'i (İlköğretmen Okulu) ve onun Uygulama Okulunu, daha sonra da başka okulları gözlemlemiştir. Buradaki resim öğretme tekniklerini kendi tecrübeleriyle birleştirerek Türk okullarına, çocuğa teknik öğretmenin yanında onu çalışmalarında serbest bırakan, çocukluğuna saygı duyan yepyeni bir resim öğretme tekniğini kazandırmıştır. Yine gözlemleri esnasında Sâtu Bey'in Türk eğitimine kazandırdığı "Öğretim sezgici olmalıdır" kuralını uygulama alanlarında görerek benimsemiştir. Bu anlayış, Meşrutiyet öncesi Osmanlı okullarında benimsenmiş olan ezberci eğitim geleneğini yıkan, çocukta sorgulama, düşünme becerilerini geliştiren bir yöntemdir.¹⁷

İngiltere eğitimi ise Baltacıoğlu'nu en çok pragmatik olması ve pedagojiye ilgisizliğiyle etkilemiştir. İngiliz okullarında yaptığı gözlemleri sonucunda Türkiye'de eğitimin determinizme dayalı olduğunu farketmiş, İngilizlerin sosyal çevreye verdiği önem ve bunun verimliliğini görünce entellektüalist bir pedagoji kültürüne karşı beslediği güven yıkılmıştır. Okulu soyut bilgileri sergileyen bir müze değil, sosyal hayatı olan bir organizasyon olarak görmeye başlamıştır.¹⁸ "Okul hayata hazırlamaz, hayatı yaşatır" ilkesini bu gezide benimsemiş ve 30 yıl boyunca üzerinde çalışmıştır. Pedagojisini sosyal psikolojiye dayandırmış ve *İçtimâî Mektep* anlayışına ulaşmıştır. İngiltere böylece pedagojik kişiliğinin oluşmasında en büyük rolü oynamıştır. İtalyan Montessori'deki çevre sezisi ve Amerikalı Dewey'deki iş sezisi anlayışlarından da yararlanmış, bu düşünceler eserlerinin kanına kadar karışmıştır.¹⁹

Belçika'da ise Dr. Ovide Decroly (1871-1932) ile görüşmeler yapmış ve onun Brüksel'de kurduğu ünlü *Ermitage* adlı reform okulunu incelemiştir. Yine Brüksel'de Öğretmen Okulu profesörlerinden J. B. Tensy ile görüşmeler yapmıştır. Bu okul gezileri, eliş derslerinin katılığını ve yapmacıklığını farketmesini sağlamıştır. Eliş üzerine yaptığı bu gözlemleri, *Umumî Pedagoji, Hususî Pedagoji, Resim ve Terbiye, İçtimâî Mektep* gibi eserlerinde üzerinde durduğu beş eğitim ilkesinden üçüncüsü olan travay (çalışma) ilkesini oluşturmasını sağlamıştır.²⁰

İsviçre gezisi kısa süren Baltacıoğlu, burada incelediği okulları yapı, öğretmen, mekanik ve ezbere dayalı olması bakımında Fransız ve Alman okullarından farklı bulmaz.²¹ Almanya'da yaptığı gözlemleri sonucunda ise Almanya'nın sahip olduğu kolektif zihniyetin sanatta, mimaride, edebiyatta, felsefede kendisini göstermesinden, ayrıca düzenli ve disiplinli çalışma alışkanlıklarından etkilenir. Gezdiği sanat okullarında gençlerin demiri işleyişlerini ise "Alman milletinin pedagojik mucizesi" olarak tanımlar.²² Charlottenburg'da Waldschule isimli açık hava okulunu gezen Baltacıoğlu

16 *A.g.e.*, s. 116-133.

17 *A.g.e.*, s. 111.

18 *A.g.e.*, s. 120-126.

19 *A.g.e.*, s. 134.

20 İ. Hakkı Baltacıoğlu, "Hayatım," *Yeni Adam*, 1939, sy. 225, s. 18.

21 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 148.

22 İ. Hakkı Baltacıoğlu, "Hayatım," *Yeni Adam*, 1939, sy. 238, s. 18.

bu kurumu Fransa ve İngiltere’de gezdiiği açık hava okulları ile karşılaştırmıştır. Ancak bu ülkedeki gözlemleri arasında onu en çok etkileyen, Herr Seinig ve yönetimindeki ilkokul olmuştur. Bu okulda her dershanenin bir laboratuvar, iş odası şeklinde düzenlenmiş olmasından, özellikle de yapılan resim etütlerinden etkilenmiştir. Buradaki gözlemlerinin, uzun seneler boyunca savunduğu ve yaydığı “resim ğretiminde kişisel ve yaratıcı yöntemin önemi” ile ilgili görüşlerini olgunlaştırmasına katkısı olmuştur.²³

1912’de Türkiye’ye dönen Baltacıoğlu, Stı Bey tarafından, Darlmuallimn’de yazı derslerini sürdürmenin yanında elişi derslerinin ve Tatbikat Mektebi’ndeki uygulama derslerinin pedagojik esaslara uygun şekilde yapılmasına nezaret etmesi için ders nazırlığı görevine getirilmiştir. İstanbul Maarif Müdürlüğü’nün görevlendirmesiyle İstanbul’daki okulları elişi çalışmaları açısından incelemiş, raporlar yazmış, elişi ile ilgili konferanslar vermiş, makaleler yazmış, elişi sergileri açmıştır.²⁴ Bunların yanında *El İşlerinin Usûl-i Tedrisi* adlı bir kitap çıkartmıştır.²⁵ Tüm bu üretime dönük faaliyetlerinde kendi anlayışı olan doğal ortam ve gerçek verime odaklı elişi anlayışını savunmuş ve yaygınlaştırmak için çalışmıştır. Yalnız elişlerinin değil, bütün işlerin, bütün çalışmalarının gerçek ihtiyaçlara, gerçek şartlara uygun olması gerektiğini savunmuştur.

Sanat, özellikle de resim eğitiminin, millî ve insan kültürün gelişmesinde katkısı olduğu üzerinde durmuştur. Resim eğitimde çocuğun yaratıcılığının ve özgürlüğünün önplanda olması gerektiğini, geometrik resim anlayışının terkedilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁶ Bu anlayışlarını yaymak için resim ğretimi üzerine makaleler yazmış, konferanslar vermiştir.²⁷ Aynı anlayışla *Resmin Usûl-i Tedrisi* adlı bir eser yazmıştır.²⁸ Bunun yanında *Tedrisat-ı İptidaiye Müfredat Programı (İlköğretim İçerik ve Uygulama Programı)* içindeki resim ve elişi bölümlerini yazmıştır. Aynı dönemde Sana-yi-i Nefise Mektebi’nde (Güzel Sanatlar Okulu) estetik ve resim pedagojisi dersleri vermesinin yanında, Darülmuallimat’ta (Kız ğretmen Okulu) ve Ana Muallim Mektebinde (Ana Okul ğretmen Okulu) de dersler vermiştir. Bütün bu faaliyetleri sırasında ve yetiştirdiği öğretmenler kanalıyla benimsediği resim öğretme metodunu geniş bir alana yayma fırsatını bulmuştur.

1913 yılından itibaren şemslmektip’te de ders nazırlığı yapan Baltacıoğlu, daha sonra üzerinde duracağımız *İçtimaî Mektep ve Talim ve Terbiyede İnklp* kitaplarındaki eğitim ilkelerini ilk defa bu eğitim kurumunda uygulamıştır. J. J. Rousseau’nun doğa merkezli düşüncesinin de etkisiyle açık havada dersler yapmıştır. Müsamere, tiyatro, gezi etkinliklerini okul faaliyetlerinin bir parçası haline getirerek, kadın erkek

23 İ. Hakkı Baltacıoğlu, “Hayatım,” *Yeni Adam*, 1939, sy. 239, s. 18.

24 Elişi ğretimi ile ilgili yazmış olduğu makalelerine örnek olarak şunları verebiliriz: “Elişlerinin Terbiye Nokta-ı Nazarından Tetkiki”, *Bilgi Mecmuası*, 1329/1913, sy. 1(3), s. 197-224. “El İşleri Tedrisati”, *Muallimler Mecmuası*, 1927, sy. 53-54, s. 2247-2249.

25 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *El İşlerinin Usûl-i Tedrisi*, İstanbul, 1331/1915.

26 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Hayatım”, *Yeni Adam*, 1939, sy. 249, s. 18.

27 Resim ğretimi ile ilgili yazılmış olan makalelerine örnek olarak şunları verebiliriz: “Resim ğretmenin Yolu”, *Yeni Fikir*, 1329/1913, sy. 3(14), s. 434-449; “Resmi Nasıl Tedris Etmeli”, *Mrebbiler lemi*, 1329/1913, sy. 13-14, s. 208-209; “Resmin Talim ve Terbiye ile Münasebeti”, *Terbiye Mecmuası*, 1330/1914, sy. 1(2), s. 67-73.

28 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Resmin Usûl-i Tedrisi*, İstanbul, 1331/1915.

öğretmenleri birlikte çalıştırarak toplumcu bir pedagoji deneyimini hayata geçirmiştir.²⁹ Muammer Targaç'ın Karamürsel'de açtığı İttifak-ı Osmani adlı özel okuldan sonra Türkiye'de tiyatroyu okula ve okul örfleri arasına ilk alanlardan biri Baltacıoğlu'dur.³⁰ İngiltere ve Almanya'da gözlemlediği açık hava okullarının bir örneğini bu kurumda uygulamak amacıyla Şemsülmekâtip'i Küçükçamlıca'daki Kamanto Köşkü'ne taşımıştır. Ancak merkeze uzaklığı ve ulaşımın yeterli olmaması, öğrenci azlığı, bununla beraber Dünya Savaşının başlaması gibi nedenlerle bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³¹

B- Darülfünun Yılları

1908-1916 yılları arasında Darülmuallimin'de ve Darülmuallimat'ta görev yapan Baltacıoğlu Maarif Nezareti tarafından 1913 yılında Darülfünun terbiye dersi müderrisliğine (Üniversite Profesörlüğü) atandı. Darülfünun'da çalıştığı dönem boyunca hem Darülfünun'un yapısını hem de Türk eğitim sistemini etkileyecek önemli görevler üstlendi. Darülfünun'da öncelikle Türk kadınına yükseköğretim kapılarını açacak olan "Hanımlara Özgü Serbest Dersler" adı altında konferanslar düzenlenmesinde katkıları olmuştur. Böylece İnas Darülfünunu'nun temelleri atılmıştır. Darülfünun'da "Usûl-i Tedris ve Tatbikat" (Öğretim Metodu ve Uygulama) dersleri ile İnas Darülfünunu'nda "Fenn-i Terbiye" (Pedagoji) derslerini vermiştir. Bu dersler 1917 yılında Gökalp'in teklifiyle "Terbiyevî İçtimaiyat" (Eğitim Sosyolojisi) adı altında birleştirilerek tekrar Baltacıoğlu'na verilmiş, "Usûl-i Tedris" dersi de konferanslar şeklinde devam ettirilmiştir. Baltacıoğlu Darülfünun'da müderrislik yapmanın yanında eğitimin bilim olarak ele alınıp bu konuda bilimsel araştırmaların yapılacağı bir "Terbiye Şubesi" açılması için de çaba göstermiştir.³² 1915 yılında birkaç arkadaşıyla beraber İstanbul'da Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti adlı bir dernek kurmuştur. Bu derneğin amaçları yine bu derneğin çıkarttığı *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası*'nın 1. sayısında belirtilmiştir.³³ Cicioğlu'nun Osmanlıcadan Türk harflerine çevirdiği yazıda Cemiyetin temel amaçları, bilgisizliği ortadan kaldırmak ve ülke kültürünü yabancı kültürün etkisinden korumak şeklinde özetlenebilir.³⁴ Ayrıca 1917 yılında Maarif Nezareti tarafından oluşturulan ancak kısa süre faaliyet göstermiş olan Fenn-i Terbiye Encümeni'nde (Eğitbilim Kurulu) de görev almıştır.

Darülfünun'da öğretim üyeliği devam ederken 1918'de dönemin Maarif nazırı Dr. Nâzım Bey tarafından, Ziya Gökalp'in de tavsiyesiyle Tedrisat-ı Tâliye müdür-i umumiliğine (Orta Öğretim genel müdürlüğü) atanmıştır.³⁵ Burada okulların yeniden yapılandırılmasına ilişkin yazılı olarak bildirdiği fikir ve düşüncelerinin özeti, eğitim kurumla-

29 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 191.

30 Tozlu, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, s. 16.

31 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 196-198.

32 *A.g.e.*, s. 220-229.

33 *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası*, İstanbul, 1 Eylül 1331/1915, s. 13-20.

34 Hasan Cicioğlu, "Osmanlı Döneminde Kurulan İlk Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti", *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1984, c. XVII, sy. 1-2, s. 21-28.

35 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 200.

rının ıslahatı ve eğitim politikaları üzerinde duran *Maarifte Bir Siyaset* adlı eserde yayınlanmıştır.³⁶ Bir süre sonra bu görevinden alınarak Tedrisat-ı liye mdir-i umumiliğine (Yüksek ğretim genel müdürlüğü) tayin edilen Baltacıoğlu'nun bu görevi süresince iki temel hedefi olmuştur: Bunlardan ilki niversite düzenlemesi esnasında haksızlığa uğrayarak kadro dışı kalanları işlerine yerleştirmek, ikincisi ise sürekli yer değiştiren Darülmuallimin'e devamlı kalabileceği bir bina temin etmektir. Ancak bu iki amacını da tepkilerle karşılaştığı için gerçekleştirememiştir. Bu görevde sadece üç ay kaldıktan sonra 1919'da Heyet-i Teftişiye mdir-i umumiliğine (Teftiş Kurulu genel müdürlüğü) atanmıştır. Bu yıllar ülkede birçok karışıklığın olduğu mütareke yılları olduğundan, Baltacıoğlu bu dönemde görevini düzenli bir şekilde yapamamıştır. Buna rağmen 1920'de Bab-ı li'ye bir ıslahat projesi vermiştir. Ayrıca Maarif Nezareti tarafından tayin edilmiş bir komisyonca düzenlenen ve "Maarif-i Umumiye Projesi Suretidir" başlığı ile yayımlanan projenin de birçok bölümünü yazmıştır.³⁷

Aralık 1920'de Heyet-i Teftişiye mdir-i umumiliği görevinden istifa ederek Edebiyat Fakültesi reisliğine (dekan) getirilmiş, bu göreve arka arkaya dört defa seçilmiştir. 1923 yılında Darülfünun emini (rektör) seçilmiştir.³⁸ Rektörlük yaptığı süre içinde niversiteye yaptığı katkıları şöyle sıralayabiliriz: Üniversiteye muhtariyet veren kanunun çıkmasındaki çabaları ve kanunu uygulaması; niversite binasının nakli; Zeynep Hanım Konağı'nın devlete mal edildiğine dair vesikanın bulunarak konağın mirasçıları ile olan davanın sonuçlandırılması; müderrislerin sadece dersleriyle uğraşmalarını sağlayacak bir düzenlemenin getirilmesi; niversitenin merkez bir kütüphaneye kavuşturulması.³⁹ Bu faaliyetleri yaparken aynı zamanda Maarif Nezareti tarafından üniversitede tensikat yapmaya zorlanmıştır. Ancak ğretim üyelerini işten çıkartmak istemediğinden, bu şartlar altında çalışamayacağına karar vermiş ve 26 Nisan 1927 tarihinde bu görevinden istifa etmiştir. Bundan sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'nde (Güzel Sanatlar Akademisi) estetik ve resim pedagojisi müderrisliğine devam etmiştir. Darülfünun'da ğretim yeliği devam ederken 1929-1930 yılları arasında Eğitim bakanının nerisi üzerine aynı zamanda Gazi Terbiye Enstitüsü'nde müdür Vekilliği yapmıştır.⁴⁰

1933'te Darülfünun tensikatu tekrar gündeme gelmiştir. İsviçreli Albert Malche darülfünun uzmanı sıfatıyla İstanbul'a gelerek, Darülfünun'da yaptığı gözlem ve görüşmeler sonucunda bir rapor hazırlamıştır. Büyük Millet Meclisi'nce kartılan 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 numaralı kanunla Baltacıoğlu niversite dışına itilmiştir. Bu karar Malche tarafından alınmış değildir. Nitekim Refia Uğurel-şemin, bu olay sonucunda Malche'nin kendisine "1933 reformunda Prof. İ. H. Baltacıoğlu'nun üniversiteden ayrılmasını ben arzulamadım. Kendisine bildirmenizi isterdim"⁴¹ dediğini belirtir. Toz-

36 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Maarifte Bir Siyaset*, İstanbul, 1335/1919.

37 Tozlu, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi zerine Bir Araştırma*, s. 17-18.

38 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 214, 220, 262.

39 Tozlu, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi zerine Bir Araştırma*, s. 21-22.

40 Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 307-309.

41 Refia Uğurel-şemin, "Eğitim Bilimlerinin niversiteye Girişi", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul, 1973, s. 308.

lu, üniversite tensikatında “esas ölçü, günün siyasî atmosferinde mevcut hükümet idarecilerinin telkinidir” saptamasını yapar ve özellikle hükümet ve günün liderleri ile ilgili yazdıkları yüzünden, dönemin Eğitim Bakanı Reşit Galip tarafından uyarıldığını belirtir.⁴²

Baltacıoğlu üniversite dışında kaldıktan sonra 1934’te kültür-edebiyat-fikir üzerine haftalık gazete olan *Yeni Adam*’ı çıkarmaya başlamıştır. *Yeni Adam*, kapanıncaya kadar cumhuriyet ve demokrasiyi savunan bir gazete olmuştur. Baltacıoğlu *Yeni Adam*’ın 142-360 sayılarında, “Hayatım” başlığını taşıyan yazı dizisinde, kendi hayatını ayrıntıları ile anlatmıştır. Aytaç bu yazısı dizisinin J. J. Rousseau’nun *İtiraf*’ı ile mukayese edilebileceğini söyler.⁴³

1939 yılında Baltacıoğlu Maarif Şûrâsına çağrılır. Ardından Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel (1897-1961) 1942’de kendisine Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde eski maşını ve eski kürsüsünü verir. Baltacıoğlu buradaki Pedagoji Kürsüsünün ilk öğretim üyesi ve kurucusu olur ve burada bir yıl boyunca pedagoji, terbiye tarihi ve tedris usûlleri derslerini verir.⁴⁴ Bir süre İlâhiyat Fakültesi’nde Türk ve İslâm Sanatları dersleri de vermiştir. Bunların yanında Milletlerarası Sosyoloji Kurumu ve merkezi Paris’te bulunan Association Jean Jacques Rousseau yönetim kurulu üyeliği yapmıştır.⁴⁵ 1942-1950 yılları arasında milletvekilliği yapan Baltacıoğlu 1950’de emekliye ayrılmış ancak *Yeni Adam* dergisini yayınlamaya, ders vermeye ve yazmaya devam etmiştir. 1.4.1978 tarihinde 92 yaşındayken Ankara’da ölmüştür.

III. Eserleri ve Eğitim Görüşü

Öncelikle Baltacıoğlu’nun eğitimi insanın doğasını tamamen değiştiren bir güç olarak algılamadığını belirtmek gerekir. Baltacıoğlu eğitimi, ferdin doğuştan getirdiği güçlerin, çevrede gelişme imkânı bulmasına bağlar. J. J. Rousseau’nun etkisinde kalmış, buradan hareketle eğitimde serbestlik ve demokrasi anlayışını benimsemiştir. Dolayısıyla eğitimde baskıyı ve çocuğun doğasına uygun olmayan disiplini reddeder. Eğitimin toplumsal yönü ile ilgili görüşleri Durkheim’ın görüşleri ile paralellik gösterir. “Rousseau’nun taşan gölünün kolları”⁴⁶ olarak tanımladığı Kant, Pestalozzi, Froebel, Tolstoy, John Dewey ve Montessori’nin eğitim düşüncelerinden, faaliyetlerinden etkilenmiştir. Bununla beraber, eserlerinde öncelikle günün okulunun adam yetiştirmede başarısız olduğu üzerinde durmuş ve adam yetiştirmede tamamen kendisine ait, orjinal fikirlerle “içtimâî mektep” dediği bir okul modeli oluşturmuştur.

Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Baltacıoğlu bunu eserlerine de yansıtmıştır. Muhtelif konularda 900 kadar makalesi ve 134 eseri bulunmaktadır. Eserlerinin 12’si sosyoloji, 2’si felsefe, 3’ü din, 3’ü edebiyat, 6’sı sanat, 9’u tiyatro, 16’sı radyofonik piyes,

42 Tozlu, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, s. 24.

43 Kemal Aytaç, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. XVII, sy. 1-2, s. 237.

44 A.g.m., s. 239.

45 Rıdvan Canım ve Remzi Yavaş Kınal, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1995, s. 9.

46 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilâl*, İstanbul, 1964, s. 66.

46'sı çocuk ve gençlik, 1'i biyografi, 1'i otobiyografi alanındadır. Pedagoji alanındaki 35 eseri ise doğrudan doğruya eğitim ve ğretim üzerinedir. Burada eğitim anlayışının gelişimini izleyebileceğimiz, genel eğitim görüşlerini ve kuramlarını ele aldığı en temel üç eseri olan *Talim ve Terbiyede İnkılâp, İtımâi Mektep Nazariyesi ve Prensipleri* ve *Pedagojide İhtilâl* hakkında bilgi verilecektir.

A- *Talim ve Terbiyede İnkılâp* (1912)

1912'de Osmanlıca basılan ve eğitim-ğretim alanında inkılâp sayılabilecek değişiklikler teklif eden bu pedagoji eseri 1995 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından günümüz Türkçesine kazandırılmıştır.⁴⁷ Eserin yazılma amacı, dönemin eğitim anlayışını yıkmaktır. Baltacıoğlu bu eserinde dönemin cari eğitim sistemini, kendi eğitim tecrübesini ve gözlemlerini temel alarak eleştirmiş, aynı zamanda Osmanlı'nın İngiltere, Almanya ve Fransa'dan eğitim ve ğretim yöntemleri açısından farklılıklarını ve benzer yönlerini belirterek kendi sentezine varmıştır. Osmanlı'da eğitim kurumlarında yapılan inkılâpların niceliksel olduğunu, inanç ve zihniyet açısından ezber ve acımasızlık kültürünü değiştirmediğini ifade ettiği eserinde dönemin eğitim ve ğretimi ile ilgili şöyle bir portre çizmiştir:

Bugün yirmi otuz milyonluk bir ülkenin çoğunluğunu teşkil eden okullarında hareket, hürriyet yasaktır, yasal değildir, ayıptır, yaramazlıktır. Bütün bu okulların öğretmenleri, müdürleri insan yetiştirmekte sadece bir amaç görüyorlar, yalnız bir maksat gzetiyorlar: “korkan, kızaran, kımlıdanmayan, düşünemeyen, söyleyemeyen, istemeyen, yalnız kuvvete boyun eğen çocuklar yetiştirmek”, hem bu çocukları, bu memleketin “felâketini, dşşnn hazırlayan yahud bu düşüşü, bu felâketi hızlandıracak” bir vücut gibi değil, bu felâketler tutkunu talihsiz ülkenin “geleceğini kurtaracak unsurlar, şahsiyetler” gibi düşünüyorlar! “Kımlıdanmayan ulu bir vücut”. İşte uslu çocuk! “Tecvid yapraklarını ezberleyen bir kafa”. İşte zeki bir fikir! “Dayaktan korkan bir ruh”. İşte hassas bir kalp! “İyi, kötü, hayır, şer öğretmenin sözünden ayrılmayan kr bir itaat.” İşte güzel bir ahlâk!⁴⁸

Eğitimin kötü durumunu ironik bir şekilde ortaya koymanın yanında daha da ileriye giderek “Eğitimi iyileştirmek çarelerini arayan bir ülkede yapılacak en büyük yenilik; bu şartlardaki okulları kapatmaktan ibaret olabilir!”⁴⁹ demiştir. Çünkü insanların mahkm olarak yetişmelerindenense cahil kalmalarının daha uygun olacağına inanır.

Baltacıoğluna göre eğitim ve öğretimde aslanan eğitimdir. Yaşamak kararlılığında olan milletin, bir toplumun çocuklarına verdiği eğitim ve öğretimde yalnız bir amacı olabileceğini, bunun da onları hayata hazırlamak olduğunu vurgular. Hayata hazırlanmış adamı sağlıklı, dşnebiyen, karar verip uygulayabilen, alışkan, yeniliği seven, hem kendisini hem de ülkesinin çıkarlarını dşnebiyen bir insan olarak tanımlar. Bilgi ise öğretimle elde edilir ve hayattaki başarıları kolaylaştırmak için gerekli-

47 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, Rıdvan Canım ve Remzi Y. Kıncal (haz.), İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1995.

48 *A.g.e.*, s. 37.

49 *A.g.e.*, s. 44.

50 *A.g.e.*, s. 22-28.

dir.⁵⁰

Okul programlarında değişimler üzerinde durulmasının, Fransa'dan sökülüp getirilen programların uygulanmasının boş olduğunu, gerçekte eğitim öğretimin kalbini besleyenin okulun “eğitim metodu”, yani “öğretim metodu” ve “disiplin sistemi” olduğunu belirtir. Öğretim metodu olarak ezberden uzak, gelişimsel bir anlayışı benimser. Ezber yerine beden, beş duyunun, fikrin, duygunun ve iradenin faaliyete geçirilmesini savunur. Çocukların faaliyetlerini doğal çevrelere yöneltmenin üzerinde önemle durur. “Uygun bir eğitim-öğretimin temelleri yalnız bir şekilde, eğitimin konusunu oluşturan çocuğun yapısını, gelişimini incelemekle konulabilir”⁵¹ diyerek eğitim ve öğretimin esaslarını gelişimsel anlayışa dayandırır. Disiplinde hürriyetin, yetiyecek neslin hür olmasını sağlayacağını vurgular. Burada önemli olan öğrencide iradeyi geliştirmektir. Hür disiplinin önemi üzerinde önemle durur, “Eğer biz faydalı bir iş yapmak istiyorsak öncelikle hür disiplini okula sokacağız; önce hapishaneleri okul yapacağız”⁵² diyerek geleneksel eğitimdeki okulu bir hapishaneye benzetir. Bu benzetme 1975'te Fransız düşünür Foucault'nun (1926-1984) belki de en etkili kitabı olan *Disiplin ve Ceza, Hapishanenin Doğuşu*⁵³ adlı eserinde derinlemesine işlenmiştir.

Baltacıoğlu günün eğitimini keskin bir dille eleştirmiştir. Ancak yapılan bu eleştirilerin bilimsel yönü zayıf kalmıştır. Bu kitabında -Aytaç'ın ifadesiyle- “yıkıldığı eğitim anlayışının yerine koymak istediği yeni eğitim görüşü henüz belirlenmemiştir”.⁵⁴ Bunun belirlenmesini ve kuramsal temellere oturtularak sistematikleştirilmesini bir sonraki eseri olan *İçtimaî Mektep Nazariyesi ve Prensipleri*'nde gerçekleştirmiştir.

B- İçtimaî Mektep Nazariyesi ve Prensipleri (1932)

Baltacıoğlu *İçtimaî Mektep Nazariyesi ve Prensipleri* adlı eserinde eğitimi kuram olarak değil, bir olay olarak dikkate almıştır. Eğitime hem toplumsal hem de psikolojik bir olgu olarak bakmış, eğitimin gerçek hayat içerisinde meydana geldiğini savunmuştur. Eserinde belli başlı eğitim düşüncelerini incelemiş, eleştirmiş ve “şahsiyet pedagojisi” olarak adlandırdığı eğitim anlayışına ulaşmıştır. “Şahsiyet pedagojisi doğrudan doğruya zümre, içtima, işbölümü, mihanikî ve uzvî tesanüt pedagojisidir”.⁵⁵ Bu pedagoji anlayışına uygun olan mektebin adına ise “içtimaî mektep” demiştir. Baltacıoğlu bu eserinde kendi oluşturduğu şahsiyet pedagojisi ve içtimaî mektep kuramı ile diğer pedagoji kuramlarını karşılaştırmış, bu davasını kuramsal düzeyde savunmuştur.

Baltacıoğlu eserinde öncelikle “Eğitimin amacı nedir?” sorusuna cevap aramıştır. Durkheim'ın “(...) terbiye, genç neslin içtimaîleşmesidir”⁵⁶ şeklinde yaptığı eğitim tanımına biraz daha açıklık getirerek eğitimin amacını kuramında “Terbiyenin gayesi

51 A.g.e., s. 28.

52 A.g.e., s. 73.

53 Michel Foucault, *Surveillers et Punir Naissance de la Prison*, Paris: Gallimard, 1975.

54 Kemal Aytaç, “Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi'nin Ana Gelişimi”, *Yeni Adam*, 1978, sy. 921, s. 4-8.

55 İsmayıl Hakkı, *İçtimaî Mektep Nazariyesi ve Prensipleri*, İstanbul: Semih Lütfü Sühulet Kütüphanesi, 1932, s. 161.

56 Emile Durkheim, *Terbiye ve Sosyoloji*, çev. İ. Memduh Seydol, İstanbul: Sinan Matbaası, 1950, s. 12.

düşünme, duyma ve isteme tarzları değil, umumî ve meslekî şekilde müessiselerdir, terbiye ferdi müessiseleştirmektedir”⁵⁷ şeklinde belirginleştirmiştir. Burada bireyi müessiseleştirmeyi, bireyi görev, iş sahibi yapmak, üretici insan yetiştirmek anlamında kullanmıştır. İkinci olarak “Eğitimin amacı çocuğun ruhuna nasıl yerleşiyor?” sorusuna cevap aramıştır. Baltacıoğlu çocuğun toplumsal ortamda bulunmasının yeterli olmadığını, toplumla yakınlık ve ilişki içinde bulunması gerektiğini, dolayısıyla şahsiyetin oluşması için hakikî bir çevrenin şart olduğunu vurgulamış, öğretim yöntemleri yerine çevrenin ve yaşamın gereklilikleri üzerinde durmuştur.

İçtimaî mektepte eğitimin amacı hakikî ve içtimaî şahsiyetler yetiştirmektir. Bu şahsiyetler estetik, iktisat ve bilim gibi çağdaş değerler ve tekniklerle donatılır. Burada talebe işi kör ve görenek iş olarak değil, derece derece şuurlu ve fikirli iş olarak öğrenir. Bunun yanında içtimaî mektepte öğrencinin şahsiyet sahibi olması için alacağı beden terbiyesi ve ziraî terbiyenin detaylarını, öğretim yöntemlerini belirler.

Eğitimin kişilik (şahsiyet), çevre (muhit) ve çalışma (travay) ilkelerini genel olarak işlediği bu eserin 1942’de yapılan ikinci basımında teorisinin bütününe daha sistemli bir şekilde ele almış, alt başlıklar şeklinde işlemiştir. İkinci basımda üç ilkeye, verim (randıman) ve başlatma (inisiyasyon) ilkelerini de eklemiştir. Böylece kitabın son basımında Baltacıoğlu’nun oluşturduğu içtimaî mektebin beş ilkesi tamamlanmış olur. Bu beş ilkeden ilki olan kişilik (şahsiyet) ilkesine göre, eğitim ve öğretim insana bir alanın sadece bilgisini değil, o alanın kişiliğini de kazandırmalıdır. Burada kişiliği millî ve teknik kişilik olmak üzere iki başlıkta ele alır. Çevre ilkesine göre kişilikler ancak gerçek ortamlar içerisinde oluşur. Okullar, öğrencilere kazandırılacak kişiliklerin oluşmasına uygun ortamlar haline sokulmalıdır. Çalışma ilkesine göre okullar sun’î çalışmaların değil, gerçek hayattaki gerçek çalışmaların yeri olmalıdır. Verim ilkesine göre, çalışmanın sonunda sosyal değer taşıyan gerçek bir eser verilmelidir. Başlatma ilkesine göre ise eğitim bir başlatmadır, herşey değildir. Başlatma bazı ana faaliyetler üzerinde yapılmalı, gerisi hayata, tecrübeye, şahsî başarıya bırakılmalıdır.⁵⁸

Baltacıoğlu’nun üzerinde önemle durduğu bu beş eğitim ilkesi kendi aralarında bir bütünlük teşkil etmektedir. Aytaç, Baltacıoğlu’nun eğitim sisteminin diğer düşünürlerle rinkilerle karşılaştırıldığında daha derin ve kapsamlı olduğunu belirtir. Çünkü diğer düşünürler eğitim sistemlerini bu ilkelere ancak bir ya da birkaçı üzerine kurmuşlardır.⁵⁹ Nitekim Baltacıoğlu da “İçtimaî mektep prensipleri ne Türk okullarında, ne de dünya okullarında tüm olarak uygulanmamaktadır”⁶⁰ diyerek bu gerçeği dile getirmiştir.

Baltacıoğlu teorik düzeyde kalan İçtimaî Mektep ilkelerini 1938’de *Toplu Tedris* adlı kitabında uygulamalı olarak ele alır, bu beş ilkeyi ilköğretim programına uygular.⁶¹ 1944’te yayınladığı *Rüyamdaki Okullar* adlı kitabında ise *İçtimaî Mektep* eserindeki düşüncelerini daha somut hale getirmek, konu üzerine merak uyandırmak için romanlaştırmıştır. Bu eserinde içtimaî mektebin uygulama şekillerini rüyasında gördü-

57 İsmayıl Hakkı, *İçtimaî Mektep Nazariyesi ve Prensipleri*, s. 15.

58 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *İçtimaî Mektep*, 2. bs., Ankara: M.E.B. Lise Felsefe Dersleri Yardımcı Kitapları No: 17, 1942.

59 Aytaç, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, s. 245.

60 Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilâl*, s. 79.

61 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Toplu Tedris*, İstanbul: Sebat Basımevi, 1938.

ğü olgular şeklinde anlatmıştır. Bu iki kitap arasındaki bağı “Rüyamdaki Okullar, İçtimaî Mektep’de ‘şahsiyet pedagojisi, istihsal pedagojisi, bütüncülük’ klişeleriyle anlatmak istediğim ideal okullardır”⁶² şeklinde açıklar. İçtimaî mektep anlayışını yedi farklı rüyada somut hale getirir ve böylece eğitim kuramıyla sanatçı kişiliğini bu eserde birleştirir. Aytaç, bu eserin değerini “Yazı biçimi yönüyle, dünya eğitim tarihi klasikleri arasında, kendine has bir örnek teşkil eder”⁶³ ifadesiyle saptamıştır.

C- *Pedagojide İhtilâl* (1964)

Baltacıoğlu’nun bu eseri, *Talim ve Terbiyede İnkılâp, İçtimaî Mektep, Toplu Tedris ve Türke Doğru* kitaplarının sentezi gibidir. Pedagoji tezinin nasıl uygulanacağını gösteren bu kitap diğer kitaplarının bir devamıdır. Baltacıoğlu bu eserinde aradığı pedagojiyi şöyle ifade eder:

Tanzimat’tan bu yana, açtığımız okullara, çizdiğimiz romanlara, okuttuğumuz kitaplara, kullandığımız usûllere bakın. Biz, bir türlü pedagoji anlıyoruz, o da okul sıralarında oturtan, kitap okutan, bilgi ezberleten, imtihana, sınava hazırlayan, memurluğa imrendiren pedagoji! Benim aradığım pedagoji ne Tanzimat pedagojisi, ne Meşrutiyet pedagojisi, ve ne de Cumhuriyet pedagojisidir. Benim aradığım pedagoji, atom devrine yakışan yaratıcı-insanı, yaratıcı Türk’ü yetiştiren yaratıcı pedagojidir.⁶⁴

Eserinde, okulda eleştirdiği ve kalkmasını istediği her bir gelenek ve yöntem için ayrı bir bölüm ayırır. Eleştirilerinin ilki sınıf sisteminedir. Sınıf sistemini, sınıfın kapalı, kalabalık, harekete imkân vermeyen yapısını, aynı günlerde, aynı saatlerde, aynı usûllerle, aynı bilgilerin yüklenmesini eleştirir. Bilimsel temeli olmayan bu gelenekler ortadan kaldırılarak eğitimin hürleştirilmesini gerekli görür. Bir diğer problem ise kitaba verilen büyük değerdir. Kitap bilgisi, gerçeklerin kendisini veren bilgi değil, gerçeklerin yerine kelimeleri, hayalleri, sembolleri koyan bilgidir. Bu yüzden okul pedagojisinde yapılacak ihtilalin ilk işi kitap konusu olmayan yazılı bilgileri kitaptan atmak, böylece ezberciliği ortadan kaldırmaktır. Ezberlemek yerine öğrenmek, anlamak yerine de yapmak eylemleri konmalı, programlardan gereksiz bilgiler ayıklanmalıdır.

Baltacıoğlu eserinde genel problemleri ortaya koyduktan sonra okulların varoluş nedenlerini tartışır. Baltacıoğlu’na göre ilkokulun birinci görevi çocuğun sosyal, millî kişiliğini yaratmaktır. Burada millî kişiliği yaratmaktan kasıt, milletin din, dil, sanat kişiliğini taşımak, millet varlığını yaşatmak, yükseltmek için elinden geleni yapmaktır.⁶⁵ Baltacıoğlu millî kişilik ve milliyetçilikle ilgili düşüncelerini aslında 1943’te basılan *Türke Doğru* adlı kitabında detaylı bir biçimde ele almıştır. *Türke Doğru* kitabında milliyetçiliğin herşeyden önce gelenekçilik olduğunu, geleneğinden kopan bir milletin yok olacağını, kültürel ve medenî kalkınma için ulusal geleneklere sarılmak gerektiğini belirtmiştir.⁶⁶ *Pedagojide İhtilâl* adlı eserinde de bu düşüncelerini devam ettirir.

Eserine göre okulların ikinci görevi ise çocuğa kendini ve çevresindekileri kalkındıracak tekniği öğretmektir. Çocuğa köyün gerçek çevresinde, tarlasında, evinde, mut-

62 İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Rüyamdaki Okullar*, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1944, s. 1.

63 Aytaç, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, s. 247.

64 Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilâl*, s. 6.

65 A.g.e., s. 52.

66 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Türke Doğru*, 2. kitap, İstanbul: Yeni Adam, 1943.

fağında, lğımında, çukurunda yaptırarak öğretmelidir. Aynı Şekilde ortaokulun amacını da sorgulayan Baltacıoğlu ortaokulun görevinin sağlık memuru, ifti, marangoz, makinist, arıci, duvarcı gibi orta mesleklerle adam yetiştirmek olduğunu ve bu düzeye de teknikleşmenin zorunluluğunu savunur.⁶⁷ Türkiye'nin istediği yeni adamı yetiştirmemesinin sebebi olarak, okulların modern tekniği edindirmek yerine onu okutmasını gösterir. Kültür ve teknik kişiliğin kazanılmasında içtima'i mektebin kişilik, evre, çalışma, verim, başlatma ilkelerinin önemini tekrar ayrı bölümler halinde ele alır. Ayrıca özellikle randıman (verim) prensibinden bahsederken eğitim ve kalkınma arasında bütünleştirici bir bağ kurar.

Sonuç

Baltacıoğlu'nun Türk eğitimine önemli katkısı, onun ğretmen kişiliğidir. İlköğretmen okulunda ve Darülfünunda orijinal eğitim fikirlerini geniş bir eğitim kadrosuna yayma fırsatını elde etmiştir. Bunun yanında, öğrencilerini eğitim, ğretim, sanat, felsefe konularında yetiştirmiştir.

Döneminde Avrupa'da ve Amerika'da söz sahibi olan pedagoğları yakından izlemiş, çalışmalarını gözlemlemiş ve bu sayede farklı Türk eğitim sistemini eğitim ve okul anlayışları ile taşıştırmıştır. Her Batılı görüşü sadece Batılı olduğu için kabul etmemiş, eleştirmiş ve eğitim sistemi ile ilgili kendi sentezine vararak orijinal fikirler ortaya atmıştır. Yaşadığı dönemde dünyada eğitim ile ilgili beliren reform akımının Türkiye'deki temsilcisi olmuştur. Bu akıma uygun olarak öncelikle *Talim ve Terbiyede İnkılâp* adlı eseriyle dönemin Ortaçağdan kalma terbiye anlayışına karşı çıkmış, bu anlayışı kendi öğrencilik tecrübelerinden de örnekler vererek eleştirmiş, eski mahalle mekteplerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.

Bir sonraki adım olarak ortadan kaldırdığı mektebin yerine yeni bir mektep kurmayı hedeflemiştir. Baltacıoğlu bu hedefini *İçtima'i Mektep ve Toplu Tedris* eserlerinde vurguladığı kişilik, evre, çalışma, verim ve başlatmadan meydana gelen beş eğitim ilkesini oldukça derin ve sistemli bir bütün halinde teorik olarak ortaya koyarak gerçekleştirmiştir. Bu teoriyi Őemslme kâtip'te ders nazırlığı yaptığı süre içerisinde uygulamaya da geçirmiştir. Yeni bir eğitim sistemini temellendirdiği bu eserleriyle eğitim düşüncesine evrensel bir katkı sağlamıştır. Bu yeni reform modeli -Aytaç'ın ifadesiyle- "ona haklı olarak, dünya lisnde büyük bir 'Eğitim Filozofu' ünvanını kazandırmıştır".⁶⁸ *Pedagojide İhtilâl* adlı kitabı da daha önce oluşturduğu İçtima'i Mektep tezinin nasıl uygulanaamı gösteren, diğer kitapları ile tutarlılık içinde olan son eğitim eseridir.

Baltacıoğlu'nun okuduğu okullar, çalıştığı kurumlar incelendiğinde, adeta Tanzimat'tan Cumhuriyet'e bir eğitim tarihi ve eğitim kurumları tarihi ile karşı karşıya kalırız. Baltacıoğlu'nun eğitim ve çalışma hayatını bilmek, eğitim düşüncemizin modernleşme evrelerini ve geçirdiği evrimleri takip etmemize imkân verir. Yazmayı, aktarmayı seven ve üretken olan Baltacıoğlu hayatını kaleme aldığı yazılarında hem kendi hayatı hem de dönemin önemli eğitim kurumları ve eğitim statları ile ilgili yazdıkları ile adeta toplumsal bir tarih çalışması yapmıştır. Bu, Baltacıoğlu'nun eğitim tarihçilerine eşsiz bir katkısıdır.

67 Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilâl*, s. 56.

68 Aytaç, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", s. 245.

A Life Devoted to Pedagogy

Filiz Meşeci GIORGETTI

Abstract

The aim of this present study is to emphasize the importance of İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu for the history of Turkish education. In this context, the first part of the study delves into the important milestones of Baltacıoğlu's life related to education. In the second part, his books projecting his thoughts on education such as *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, *İçtimaî Mektep* and *Pedagojide İhtilâl* have been examined. Moreover, the studies and comments dealing with Baltacıoğlu's thoughts on education have been brought to light. This study stresses Baltacıoğlu's personality both as a teacher and an educational scientist. Baltacıoğlu has believed in the necessity of reforms in the mentality of education, in the aim of education and in the available teaching methods in Turkey and around the world. He has worked consistently in order to spread his thoughts on education through his writings and he has also attempted to apply them in the educational institutions.

Keywords: İ. H. Baltacıoğlu, Social School, Educational Principles, Pedagogy of Personality, Pedagogy of Production.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu: Bir Ömür Pedagoji

Filiz Meşeci GIORGETTI

Özet

Bu çalışmanın amacı, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Türk eğitim tarihindeki önemini vurgulamaktır. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde Baltacıoğlu'nun hayatındaki önemli dönüm noktaları incelenmiş ve eğitim ile ilgili olanlara çalışmada yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Baltacıoğlu'nun eğitim görüşlerini ortaya koymak için temel eğitim görüşlerini yansıtan *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, *İçtimaî Mektep* ve *Pedagojide İhtilâl* kitapları incelenmiştir. Ayrıca Baltacıoğlu'nun eğitim görüşünü ele alan araştırmalara ve yorumlara da yer verilmiştir. Bu çalışma Baltacıoğlu'nun hem öğretmen hem de eğitim bilimci kişiliği üzerinde durmuştur. Baltacıoğlu Türkiye'de ve dünyada eğitim anlayışında, eğitimin amacında ve öğretim yöntemlerinde reformun gerekli olduğuna inanmıştır. Fikirlerini eserlerinde yaymak için devamlı üretmiş, bu fikirlerini eğitim kurumlarında uygulamaya da çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: İ. H. Baltacıoğlu, İçtimaî Mektep, Eğitim İlkeleri, Şahsiyet Pedagojisi, Üretim Pedagojisi.